

CORNELIUS AURELIUS, *LIBELLUS DE PATIENTIA* (1524)
Karin Tilmans, Samantha James & Chris L. Nighman (eds.) [2019]

(from Leiden, UB, MS Vulcanius 66, ff.45r-57v)

Patientiam ab ipso Deo suam habere originem.
Capitulum primum.

“Est itaque virtus patientie nobis” (incredibile dictu) “cum ipso Deo communis. Inde enim (teste
5 Cypriano martyre) patientia incipit; inde claritas eius et dignitas enitescit.”¹ Summe igitur nobis
diligenda est patientia quae Domino Deo nostro est mirum in modum familiaris, et gratissima
semper fuit. Ecce mi confrater in Christo et congnominus meus Corneli, bonum ipsum, quod
divina maiestas tantopere amplectitur et amat, nobis eciam proculdubio amandum seriose
commendat. “In patientia,” inquit, “vestra possidebitis animas vestras.”² Sed quid? Si Dominus
10 ipse nobis et Deus et Pater est, sectemur oportet patientiam Dei pariter et Patris nostri quoniam et
famulos decet esse omni iure suo domino obsequentes et filios nihilominus a patre suo non
degeneres.³ Sed iam dei nostri patientiam qualis et quanta semper fuerit videamus. Ecce plurima
ab hominibus instituta deorum figmenta, delubra, sacra sacrilega in sue maiestatis [f.45v]
contumeliam et contemptum patientissime sustinens, “super bonos ac malos solem suum oriri
15 facit,”⁴ omnique terras hymbribus eque fecundat.⁵ Nemo omnium ab eius beneficiis excluditur,
quo minus iustis similiter et iniustis indiscretas segetum vindemias largiatur.⁶ Nonne illius nutui
et inseparabili equalitate nocentibus et innoxiiis, relligiosis et impiis, gratias agentibus et ingratis,
tempora ipsa domino iubente obsequuntur, elementa famulantur?⁷ Ecce inserviunt equo omnibus
20 officio spirantes venti; fontes videmus dulciter fluere, copias grandescere messium, fructus
mitescere vinearum, pomis denique arbusta repleri, nemora frondescere, ridere campos, prata
virere.⁸ Et quamquam assiduis atque quotidianis exacerbatur offensis, indignationem tamen suam
temperat et prestitutum semel retributionis diem patienter expectat.⁹ Mirum si non miremur illum
25 tanta patientia et clementia sustinere peccatores, qui presentaneam in eos vindictam exercere
potest. Differt tamen profecto eam, ea demum ratione et causa, “ut, si fieri posset, iam diu
protracta malicia, homo in melius commutetur, et usque ad canos in scelerum contagione
volutatus, vel sero convertatur ad Dominum qui per prophetam dicit: “Nolo mortem peccatoris
sed ut magis convertatur et vivat.”¹⁰ Atque iterum per Johelem: “Revertimini ad Dominum Deum
vestrum quoniam misericors et pius et patiens est et multe miserationis et prestabilis super
malicia et qui leviter flectat sententiam adversus impium irrogatam.”¹¹ [f.46r]

Sola patientia hominem in via virtutum perficit et filios Dei a filiis diaboli distinguit.
Capitulum secundum.

35 Ecce, amicorum syncerissime Corneli virque consultissime, quoniam ipsa patientia Dei res est
(teste Cypriano) et summe peculiaris, et is qui patiens mitisque invenitur Dei patris imitator
existit.¹² Non habuit Deus in omni sapientia sua quo “discipulos ad perfectum magis erudiret
quam ut ad patientiam hortaretur, dicens¹³: Diligite inimicos vestros, et orate pro eis qui vos
persequuntur, ut filii sitis patris vestri qui in celis est, et qui solem suum oriri facit super bonos et
40 malos, et pluit super iustos et iniustos. Si enim dilexeritis eos tantum qui vos diligunt, quam
mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum,

quid amplius facietis? Nonne ethnici et hoc ipsum faciunt?” Et mox intulit dicens: “Estote itaque et vos perfecti, sicut et pater vester celestis perfectus est.”¹⁴ “In omni utique patientia et longanimitate.”¹⁵ O salutiferum divine pietatis documentum, O ineffabilem et omnibus inauditam saeculis doctrinam! Quis, obsecro, unquam audivit talia? Ecce magister ille qui non fallitur neque fallit, affirmat nos tum fieri perfectos dei filios, et in virtutibus docuit nos consummari, quum patientia Dei patris manet in nobis, et quum divine similitudo patientie manifestatur et relucet in artibus nostris.¹⁶ O virorum candidissime Hoeni, que ea (putas) est gloria similem prorsus Deo fieri?¹⁷ Qualem et quantam eam existimas [f.46v] felicitatem nos illud habere in virtutibus, quod divinis eciam laudibus possit equari.¹⁸ “Estote,” ait, “perfecti sicut et pater vester celestis perfectus est.”¹⁹ “Gloriemur,” igitur, suavissime confrater, “in tribulationibus nostris, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit.”²⁰ Patientia etenim sola est, que unice probat, cuius patris nos filii sumus Deine an diaboli, teste Ysaac patriarcha qui dicit: “Accede huc, fili mi, ut tngam te,”²¹ tribulationibus scilicet, et probem, utrum tu sis filius meus, patienter ferens manum meam, an non. “Quem enim diligit dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit.”²² Quicumque ergo in disciplina eius per patientiam non perseverat, sed eam indignans abiicit,²³ hic adulterinus iam factus, Dei filius esse desiit.²⁴ “Noli,” ait Augustinus, “a te patris tui flagellum repellere, si non vis repelli ab hereditate. Noli attendere quam penam habeas in flagello: sed quem locum teneas in testamento.”²⁵ Filii etenim dei sumus, teste Scriptura, “per lavachrum regenerationis,”²⁶ qua²⁷ celesti nativitate reparati sumus. “Si ergo filii, et heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi; si tamen compatimur, ut conregnantes glorificemur.”²⁸ Sustineamus itaque, mi germane compar, cum omni patientia et mansuetudine flagella piissimi patris ut evadere possimus flagella acerrimi tortoris. [f.47r] Patientia namque, ut prediximus, probationem id est peccatorum purgationem facit; haud secus atque amara antidoti confectio omne e corpore eiicit corruptelam. Et quemadmodum peccati maculam sola aufert cordis contritio, ita procul dubio, pene reatum ipsa tollit tribulatio, si eam patienti animo toleramus. Demum Paulo teste,²⁹ hec probatio, attactio et purgatio, spem firmissimam, certamque eterne beatudinis expectationem adducit, quando³⁰ abolita iam in nobis culpa delictorum et pena liberrimus, dabitur ad gloriam accessus, iuxta illud Evangelii³¹: “Beati qui persecutionem patiuntur, quoniam ipsorum est regnum celorum.”³²

75 Patientiam Christus non solum verbo nos docuit,
sed et facto eam nobis in seipso mirabilem ostendit.

Capitulum tertium.

Sed quid ultra dicemus? Numquid non Dominus suam nos patientiam solo docuit verbo et eam insuper nobis facto non ostendit?³³ Mirum eciam in modum et ultra quam mens humana aut credere aut intelligere potest! Christi etenim patientiam ex opere testimonia nobis profitentur locupletissima. Inter omnia quippe suarum virtutum mirabilia, quibus divine maiestatis sue expressit indicia³⁴, mirabilem semper ipse conservavit patientiam.³⁵ Nam³⁶ de illa celesti sublimitate, ut a primordiis repetam, ad hec terrena descendens, non aspernatur Dei filius nostram induere carnem, neque octavo die penaliter circumcidi.³⁷ Baptisatur a servo, omnium facile dominus.³⁸ Quadraginta diebus totidemque noctibus ieunans, cum³⁹ hoste tentante congregitur.⁴⁰ Jude pedes [f.47v] humi procumbens abluit, quem ad extremum usque mirabili patientia ad melioris vite frugem exprecarat (?), quem domesticum hostem cognovit sed non

detexit, eiusque osculum minime recusavit.⁴¹ O quanta insuper equanimitate, quantaque patientia incredulos et Israhelitas studuit suadendo ad fidem flectere, ingratos obsequio fovere,
 90 contradicentibus respondere leniter, omnibus morem gerere, superbos et rebelles sustinere clementer, persequentibus se humiliter cedere⁴²!⁴³ Que omnia maxime sunt argumenta patientie. Preterea prophetarum interfectores et adversus patrem suum semper effrenes usque ad ipsam passionis horam,⁴⁴ tanquam gallina pullos suos, colligere conabatur.⁴⁵ Et quid ita demum sub ipsa actum est cruce? Priusquam ad necis crudelitatem et sanguinis effusionem ventum est, que,
 95 obsecro, mi Corneli, opprobria Iudeorum et blasphemantium, ab eo patienter non audita, que, rogo, contumelie, que insultantium sputa patientissime ab eo non excepta?⁴⁶ Quid pluribus moramur? Flagella ipse patitur, quo vindice angelus sathane quotidie flagellatur.⁴⁷ Coronatur idem ipse pungentibus spinis qui martires suos floribus coronat eternis. Palmis in faciem ceditur⁴⁸ qui immarcessibiles vincentibus palmas tribuit.⁴⁹ Terreno spoliatur amictu, qui
 100 immortalitatis pallio ceteros vestit.⁵⁰ Aceto potatur qui aquam in vinum transformavit, et qui poculum salutis omnibus propinare non destitit.⁵¹ Felle insuper ab illis cybatur quibus mellis et manne fuit largitor et qui est angelorum delicatissimus cybus.⁵² Falsis testibus veritas [f.48r] ipsa opprimitur; iudicatur iniuste omnium iudex futurus.⁵³ Condemnatur venia, illuditur maiestas, irridetur virtus; fedissimis perfunditur sputis qui dulcium est ymbrium effusor. Et tandem ipse
 105 filius Dei tacens tanquam agnus ad victimam ducitur.⁵⁴ Quid plurimis retardamur?⁵⁵ Ad crucem domini sydera confunduntur, elementa turbantur, terra contremiscit, sol ipse (ne Iudeorum facinus cogatur aspicere) radios mundo subtrahit.⁵⁶ Subitanea noctis caligo diem claudit, et tamen dominus Jhesus inter hec tot mira non loquitur, non commovetur, nec maiestatem suam saltem sub ipso mortis articulo profitetur, sed ad finem usque iugiter ac perseveranter tolerat
 110 omnia, vel ea demum ratione et providentia, ut in ipso ad nostram instructionem, plena et perfecta consummaretur patientia.⁵⁷ Quid tandem postremo? Pro crucifixoribus suis orat; benignus et patiens nemini veniam negat. Adversariis et sui nominis inimicis, si penitentiam agant delicti, non solum ad criminis indulgentiam verum etiam ad celestis regni premium admittit⁵⁸ ac promouet⁵⁹, dicens: “Pater, ignosce illis quia nesciunt quid faciunt.”⁶⁰ Quid hoc
 115 verbo patientius, quid benignius proferri potest? Vivificantur christi sanguine etiam qui eius sanguinem effuderunt. O qualis et quanta est Christi patientia, que nisi tanta profecto ac talis extitisset, Paulum quoque apostolum modo ecclesia non haberet.⁶¹

120 Exemplum patientie non solum a Christo Deo et homine, verum etiam a puris hominibus nobis esse demonstratum et relictum.

Capitulum quartum.

At forsitan ad hec, mi Corneli, replicabis et dices: [f.48v] Quid me homuntionem carne
 125 animoque fragili ad eius hortaris patientiam qui Deus simul est et homo? Ad puros igitur homines veniamus, et predecessorum nostrorum patientiam diligenter inspectemus. Intueamur itaque “patriarchas veteres et prophetas iustosque omnes (qui figuram Christi in imagine portaverunt), nihil omnium accuratius custodisse in suarum laude virtutum, quam id maxime atque adeo unum, quod patientiam forti ac stabili equalitate tenuere.⁶² Nonne Abel, martirium⁶³
 130 originem et iusti hominis primus inicians passionem, adversus Cayn⁶⁴ fratrem suum non repugnat, nec reluctatur sed ut humilis ac mansuetus patienter occiditur?”⁶⁵ Nonne Abraham, credulus Deo fideique iaciens primus fundamentum, tentatus in filio non cunctatur, non trepidat, sed e vestigio preceptis domini tota devotione ac patientia obsecundat?⁶⁶ Nonne et filius eius

Ysaac, quom a patre immolandus offerretur, adeo patiens invenitur⁶⁷ ut dixerit⁶⁸ patri: Pater,
 135 alliga mihi manus et pedes, ne forte insurgam adversum te? Quid de Jacop, Ioseph, Moisi⁶⁹, et
 David rege ceterisque patribus dicemus? Nonne is (quem primum ordine posui), fugatus a fratre
 e domo paterna patienter excessit et maiore postea eum patientia adorans premissis muneribus ad
 concordiam studuit revocare?⁷⁰ Nonne Ioseph, venundatus a suis et in Egiptum relegatus, non
 modo eis patienter ignoscit, sed et gratuita (dum fames grassaretur) frumenta venientibus ad se
 140 clementer impartit?⁷¹ Nonne Moises, a perfido Israhel⁷² populo frequenter contemptus et
 iamiam⁷³ pene saxorum grandine obrutus, patiens ac lenis Dominum Deum pro eisdem
 deprecatur,⁷⁴ dicens: “Domine, dimitte eis noxam hanc [f.49r], aut dele me de libro quem
 scripsisti”⁷⁵ Quid postremo de David rege ex quo secundum⁷⁶ carnem natus est Christus
 referam?⁷⁷ Is itaque, si pie revolvimus, quam magna et mira ac ferme Christiana fuerit imbutus
 145 patientia tum facile intelliges quom recordaberis illum habuisse in manu Saul regem inimicum
 suum et se interficere molientem eumque occidere sine strepitu potuisse et tamen traditum sibi
 servare ad vitam maluisse.⁷⁸ Sed neque secundum legem Moisi⁷⁹, quod utique tum fas fuit hosti
 suo rependisse vicem, imo occisum denique ab Allophilis in monte Gelboe eius in enecatorem
 adhuc insuper vindicasse.⁸⁰ Ad novum redeo testamentum. Quid de martyribus dicemus, quid de
 150 gloriosis confessoribus, quid de sacris denique virginibus, qui omnes ad celestis regni coronas,
 patientie laude ac triumpho pervenerunt? Neque enim accipi unquam potest dolorum ac
 passionum corona, nisi precedat in dolore patientia.⁸¹ Quibus eciam eos haud iniuria
 annumeramus, qui pro Christi nomen⁸² sese suaque libenter impenderunt, qui preter assiduas
 tentationum pugnas, in persecutionum certamine pingua reliquere patrimonia,⁸³ uxoresque
 155 candidissimas et numerose prolis gratissima pignora, qui carceres hilariter subierunt, qui
 cathenarum pondere pressi et animas pariter cum rebus “impedentes, gladios, bestias, ignes,
 catastas, et omnia denique tormentorum genera, nobili virtute patientie fortiter pertulere,”⁸⁴ illo
 ipso nimirum instigante et procinante⁸⁵ qui dicit: “Si permanseritis,” ait, “in verbo meo, vere
 discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.”⁸⁶ [f.49v]

160

Patienter et fortiter in bono perseverandum esse et numquam ab operatione bona deficere aut per
 impatientiam desistere.

Capitulum quintum.

165

Videsne, Corneli, quam patienter ex verbis Domini nobis in omnibus et “perseverandum et
 tolerandum est, ut ad spem veritatis atque libertatis iam admissi, tandem per⁸⁷ incolatus nostri
 agones ad ipsam possimus letanter pervenire veritatem ac libertatem?⁸⁸ Nam hoc ipsum (ut
 ingenue fatear) quod Christiani sumus fidei quidem et spei res est.⁸⁹ Verum enimvero neque spes
 170 ipsa neque fides ad fructum suo voti poterunt pervenire sine patientia.⁹⁰ Patientia ergo nobis⁹¹
 magnopere necessaria, ⁹² dicente Paulo: “Si enim id quod non videntes speramus, per patientiam
 expectamus.”⁹³ Proculdubio et expectatio et patientia est nobis quam maxime necessaria, ut
 saltem illud quod in baptisate esse cepimus, perseveranter impleamus, et ut etiam illud quod
 credimus et speramus, Domino prestante capiamus.⁹⁴ Ad hoc eciam hortatur nos Paulus, dicens:
 175 “Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes.”⁹⁵
 Quoniam merces nostra tunc erit eterna, et nemo eam tollet a nobis. Et quid dicam? Nihil homini
 Christiano unquam perniciosius quam in operatione bona per impatientiam deficere, et iniquis
 tentationum suggestibus aut avocatum aut devictum in medio laudis itinere ⁹⁶ subito prorsus
 deficere. Contra hec apostolus nos admonet, dicens: “Nolite amittere confidentiam vestram quae

180 magnam habet remunerationem.”⁹⁷ Ac demum: “Patientia enim vobis necessaria est ut
voluntatem Dei facientes reportetis promissionem.”⁹⁸ Et Johannes [f.50r] in Apocalipsi⁹⁹: “Tene
quod habes ne alius accipiat coronam tuam.”¹⁰⁰ Que nimirum exhortatio nos utique excitat
patienter et fortiter in bono perseverare: ut, qui ad coronam et ad laudem iam proximam fere
nitimur durante usque in finem patientia victoriosius a Domino coronemur.¹⁰¹ “Incassum quippe
185 bonum agitur si ante vite terminum,” teste Gregorio, “deseratur. Et frustra velociter currit qui
priusquam ad metas veniat deficit.”¹⁰² Nullus igitur actus bonus, nulla virtus bona, nullum
denique opus bonum perficitur, nisi illud¹⁰³ perseverantia comitetur. Perseverantia¹⁰⁴ namque est
sicut anima rationalis in corpore, que, licet veniat ultima, est tamen omnium virtutum
corporalium atque animarum completa precedentium. Anima¹⁰⁵ enim vegetativa et anima
190 sensitiva, teste Philosopho,¹⁰⁶ imperfecte sunt nature. Quin imo per eas homo integer numquam
constitueretur, nisi per animam rationalem ultimata perfectio adderetur, et nisi quod imperfectum
fuerat per ipsam novissime compleretur. Ita¹⁰⁷ et vere credimus, licet in morum congerie plures
inveniantur virtutes, nullas tamen perfectas esse, quamdiu a perseverantia veluti a quadam
rationali anima non complentur ac perficiuntur. Et quid, obsecro, proficit, si arbor speciosum
195 quidem fructum producat sed ad debitam maturitatem, vento deiectus in arbore non permaneat?
Quod et ipse Dominus in evangelio confirmat, dicens: “Sicut palmes non potest facere fructum
nisi in vite manserit, sic nec vos nisi in me manseritis.”¹⁰⁸ Bene, optime, parum proculdubio
homini proficit, si fructus bone operationis ab eo incipitur, nisi etiam per stabilem
perseverantiam maturetur. “Perseverantia¹⁰⁹ nempe est unica summi regis filia, finis virtutum
200 earumque consummatio, [f.50v] totius boni repositorium et virtus ‘sine qua nemo videbit
Deum’¹¹⁰,¹¹¹ dicente Domino: “Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.”¹¹²
Perseverantia¹¹³ enim est talaris tunica quam fecerat Jacob filio suo Joseph;¹¹⁴ hec est cauda
pecudis que etiam cum capite in sacrificio domino iubetur offerri. “Turpe est,” ait Seneca,¹¹⁵
“cedere oneri, luctari cum officio, quod semel recepisti. Non est vir fortis neque strenuus aut
205 constans qui laborem fugit, nisi crescat illi animus ipsa etiam rerum difficultate.”¹¹⁶ Unde et
Bernardus¹¹⁷ in quadam epistula: “Absque perseverantia,” inquit¹¹⁸, “nec qui pugnat victoriam
nec victor palmam consequitur. Ipsa nutrix est ad meritum, mediatrix ad premium, soror
patientie, constantie filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimatis vinculum¹¹⁹,
propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam nec obsequium mercedem, nec beneficium
210 gratiam, nec fortitudo laudem obtinebit.”¹²⁰ In disciplina, igitur, o Corneli, perseveremus cum
patientia et tamquam filiis se nobis offeret Deus.

215 Patientia non solum in nobis bona custodit, sed etiam a nobis adversa repellit.¹²¹ Et patientiam
aliarum quidem virtutum esse consummatricem.

Capitulum sexto.

Et quid multa? Quis poterit unquam patientie laudes sufficienter et quidem dignis extollere
preconiis? Ipsa enim in nobis non solum bona custodit, verum etiam a nobis adversa repellit.¹²²
220 Ipsa quoque contra corporis atque carnis opera, quibus anima ipsa sepenumero expugnatur et
capitur virtutum suarum propugnaculo quotidie reluctatur. De pluribus perpauca inspiciamus ut
ex paucis intelligantur et cetera.¹²³ Ecce “mendacium,” ait [f.51r] Propheta¹²⁴, “fraus, furtum,
adulterium et homicidium” iam inter mortales ubique dominantur et “inundaverunt” super terram
“et sanguis sanguinem tetigit.”¹²⁵ At vero sit firma fortisque in animo patientia, nec adulterio
225 quidem corpus tuum Deo sanctificatum templumque spiritus sancti factum pollues, nec tuam

iusticie semel dicatam innocentiam mendacii aut fraudis aut maledicti contagione inficies, nec post digne gustatam Christi eucharistiam, qui suam pro hominibus in mortem animam tradidit, alterius sanguinem fundere queres.¹²⁶ Quid si insuper dixerō patientiam omnium esse virtutum consummatricem? Charitas siquidem fundamentum pacis est, et fraternitatis vinculum
 230 firmitasque unitatis, et que spem atque fidem longe superat, que omnia opera, et ipsa demum martiria teste Paulo¹²⁷ antecedit, que numquam excidit sed perpetua nobiscum in celestibus perseverat.¹²⁸ Magna quidem et vera sunt hec charitatis preconia. Verum si ei patientiam tollis mox desolata non subsistit neque perdurat; tolle ab ea, inquam, sufferendi substantiam et nullis mox viribus proculdubio perstat.¹²⁹ Quapropter non ab re neque temere apostolus Paulus ei
 235 patientiam adiungit, dicens “Charitas¹³⁰ patiens est, benigna est, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.”¹³¹ Et alio in loco¹³²: “Cum patientia supportantes invicem in charitate. Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo et coniunctione¹³³ pacis.”¹³⁴ Ecce¹³⁵ astruit Apostolus neque unitatem, neque pacem servari posse, nisi mutua nos invicem patientia foveamus et concordie federa, per tolerantiam custodiamus.¹³⁶ [f.51v] Ecquis denique evangelica
 240 illa, et quidem Domini nostri precepta, perferre poterit, quibus dicitur: non iurabis, non maledices, ablata non repetes, accepta alapa alteram verberanti prebebis maxillam, peccanti in te non septies modo, sed et septuagies septies quineciam omnia omnino peccata dimittes, pro adversariis tuis et persecutoribus orabis.¹³⁷ Quis, inquam, ista perferre aut implere poterit, nisi tolerantie ac patientie teneat firmitatem?”¹³⁸ Viden, mi Corneli, patientiam ipsam omnium esse
 245 virtutum sal et condimentum? Quod enim cybus est sine sale, hoc cetera virtutes (quantumvis magne) sunt absque fomento patientie. Patientia etenim est que fidei nostre fundamenta stabiliter ponit, que spei nostre incrementa sublimiter provehit, que omnes denique actus nostros ita dirigit, ut tenere dulciter possimus viam Christi et documenta, dum per eius tolerantiam studiose gradimur.¹³⁹ Ipsa vel sola efficit (quemadmodum ante iam diximus) ut simus et perseveremus
 250 filii Dei: dum patris nostri patientiam diligenter imitamur,¹⁴⁰ qui hic in pluribus fluctuantis seculi turbinibus et in pravorum hominum atque hereticorum persecutionibus constituti, eterne retributionis diem patientissime expectamus.¹⁴¹ Quid multa? Tuetur in virginibus patientia beata integritatem, in viduis laboriosam castitatem, et in maritatis individuum charitatem.¹⁴² Hec virtus nos in prosperis reddit humiles, in adversis constantes [f.52r] contra iniurias mansuetos ac
 255 mites.¹⁴³ Ipsa docet nos delinquentibus cito ignoscere, et si ipse delinquas, instanter veniam delicti facit petere.¹⁴⁴ Hec denique tentamina hostis expugnat, persecutiones strenue tolerat, passiones et martiria ipsa vel una consummat.¹⁴⁵

260 Per patientiam omnia in nobis vicia mortificari, affectum tamen pietatis non extinguere, et mala quae patimur nobis prodesse plurimum¹⁴⁶, vel ad eluenda peccata vel ad exercendam probandamque nostram iusticiam.

Capitulum septem.

265 Hec de virtutibus quas in nobis patientia nutrit et consolidat dixerimus; nunc quomodo sua vicissim firmitate omnia in nobis mortificet vicia, pariter audiamus. “Patientia¹⁴⁷ itaque” (ait Cyprianus) “Deo nos commendat et ab omni malo conservat. Iram enim ipsa temperat, linguam refrenat, mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendia simultatis extinguit, coercet divitum potentiam, et pauperum refovet inopiam.”¹⁴⁸ Verum enimvero non tam severum atque insuperabilem patientia reddit
 270 animum, ut omnino luctiferi affectus exuat pietatem. Sustinet profecto equanimiter omnia,

deplorans tamen nihilominus iniquorum hominum pertinaciam et amicorum lugens obiter angustiam. Quemadmodum Seneca, scribens ad Paulum apostolum¹⁴⁹, testatur, ubi dicit: “Putasne mi Paule, me non contristari aut luctuosum non esse, quod de tua innocentia supplicium
275 sumatur? Sed feramus equo animo, et utamur foro, quod sors concesserit, donec invicta felicitas finem malis imponat.”¹⁵⁰ Et quodammodo¹⁵¹ equum mihi cum Seneca offertur spacium (fatebor ingenue facessatque adulatio¹⁵², que neque etatem meam decet neque professionem): plurimum¹⁵³ in te compassione ferebar iuxta Pauli sententiam dicentis¹⁵⁴: [f.52v] “Si quid patitur
280 unum membrum, compatiuntur omnia membra.”¹⁵⁵ Quidni Christiano homini et (ut verum fatear) Catholice fideli, ego Christianus compaterer? Quidni, inquam, eum¹⁵⁶ turpiter affligi virum plangerem, plangerem, cuius doctrinam et legalem et canonicam omnes predicant, cuius elemosinas et patrocina enarrat omnis ecclesia sanctorum et pauperum Christi?¹⁵⁷ Quotidie interim quo aporiabaris, ego ipse et quidem ea potissimum hora, qua filium patri immolamus, Domino intimas fundebam preces, ut suis te pauperibus afflictisque restituere dignaretur. Quid
285 multis? Exaudivit dominus, qui tecum fuit in tribulatione et eripuit te, orationem pauperum suorum quos paternaliter confovere solebas, et liberavit te de manibus querentium animam tuam,¹⁵⁸ quam utique in tua patientia cum virgine Lucia possedisti. “In patientia etenim vestra,” ait Dominus,¹⁵⁹ “possidebitis animas vestras.”¹⁶⁰ Et illud: “Si me persecuti sunt, et vos persequentur.”¹⁶¹ Et Judith vidua: “Omnes qui placuerunt¹⁶² Deo, per multas tribulationes
290 transierunt fideles.”¹⁶³ “Omnes enim,” ait Apostolus¹⁶⁴, “qui pie volunt vivere in Christo Ihesu, persecutionem patientur.”¹⁶⁵ Future siquidem vite gloria presentis vite incommodis comparatur. “Adversitas enim que¹⁶⁶ bonis viris obiicitur, probatio virtutis est, non indicium reprobationis,”¹⁶⁷ teste Thobia¹⁶⁸ qui¹⁶⁹ dicit: “Hoc pro certo habet omnis qui colit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur. Si autem in tribulatione fuerit, liberabitur.”¹⁷⁰ “Iuxta
295 enim est Dominus” (ait Propheta) “hiis qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit.”¹⁷¹ Preterea “mala eciam que [f.53r] ab iniquis fideles perferunt, ipsis utique prosunt vel ad eluenda peccata, vel ad exercitandam probandamque iusticiam,” teste Augustino,¹⁷² “vel ad commonstrandam huius vite miseriam.”¹⁷³ Ferrum¹⁷⁴ quippe nostre mentis ad acumen non potest pervenire veritatis, nisi hoc eraserit alterius lima pravitatis. “Abel enim esse renuit¹⁷⁵ quem Cayn
300 malicia non exercet.”¹⁷⁶ Quid igitur, mi Corneli? Dicamus cum glorioso¹⁷⁷ Christi confessore Hieronimo¹⁷⁸: Veniant plage, veniant omnia genera¹⁷⁹ malorum, modo post plagas Christus nobis adveniat. Apud Christianos certe miser non est qui patitur contumeliam, sed qui facit iniuriam. Patientia itaque omnem a nobis aufert peccatorum rubiginem, et dum “a Domino corripimur”, utiliter ad nostram salutem castigamur, “ne cum hoc mundo condemnemur,”¹⁸⁰ teste Thobia qui
305 dicit¹⁸¹: “Benedictum nomen tuum, qui cum iratus fueris, misericordiam facies, et in tempore tribulationis dimittis hiis qui invocant te.”¹⁸² Et Esaias¹⁸³: “Coronans coronabit te Dominus tribulatione.”¹⁸⁴ “Per¹⁸⁵ multas quippe tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum.”¹⁸⁶ Imo “si negari non potest,” Lactantio teste¹⁸⁷, “quin patientia sit summa virtus,¹⁸⁸ et quam pariter vulgi publice voces philosophique et oratores maximis laudibus celebrant, necesse est iustum ac
310 sapientem virum in potestatem esse hominis iniusti, ut capiat patientiam.”¹⁸⁹ Quid multa?¹⁹⁰ “Totius philosophie robur” (siquidem¹⁹¹ Platoni credimus¹⁹²) “est patientia.”¹⁹³ Et Socrates: “Viri,” ait “iusti¹⁹⁴ est scire, pati et iniuriam nulli facere.”¹⁹⁵ “Victoria [f.53v] enim sine adversario brevis est laus.¹⁹⁶ Bis vincit qui se ipsum vincit.”¹⁹⁷ “Nobile vincendi genus est patientia. Vincit qui patitur.”¹⁹⁸ Studeas ergo severa pati. “Magna etenim virtus est, si non ledas a
315 quo lesus es. Magna gloria est, si ei cui nocere potuisti, parcas. Nobile vindictę genus est ignoscere victo.”¹⁹⁹ “Nihil²⁰⁰ quoque fortius esse potest nihilque magis egregium,” teste Cassiodoro,²⁰¹ “quam audire noxia et non respondere contraria.”²⁰²

320 Nos ad patientiam non solum electorum exempla,
verum etiam rerum naturalium proprietates mirabiliter provocant.
Capitulum octavum.

Sed iam, omissis interim sanctorum exemplis Job et Thobia Christique fidelium, similitudinis
325 gratia, nature secreta perscrutantes, plurima invenimus naturalia que nos ad patientiam mirum in
modum provocent. Lapis²⁰³ siquidem Amathites, teste Plinio, reddit incombustibilem quam
semel attigit vestem.²⁰⁴ Huic igitur gemme nos patientiam haud absurde comparamus, dum viri
vere patientes nullo tribulationis igne valent pregravari. Quoniam,²⁰⁵ teste Seneca, “cuiusvis
doloris remedium est patientia,²⁰⁶ et qui patientie virtutem perfectam habuerit, inflictis doloribus
330 non dolebit. Et in Rhomanis principibus exploratissimum habemus quantam cum exercitu suo
patientiam in adversitatibus habuerunt, et quam patienter verbera²⁰⁷ et mortem pro republica
sustinuere. Sed et in vitulo marino²⁰⁸ patientie virtutem invenimus. Is enim teste Plinio,²⁰⁹ duas
habet pinnulas, quarum si dexteram capiti supposueris mox tam profunde dormis, ut etiam
sectiones corporis non sentias.²¹⁰ [f.54r] Ita vir patiens, cui ea “que sursum sunt sapiuntur²¹¹, ubi
335 Christus est in dextera Dei sedens,²¹² veluti ad omne malum insensibilis ex divino amore
efficitur aut certe pro modico reputat ea que patitur et tribulationes mundi parum aut minime
sentit. Consideratio namque premii minuit vim flagelli. Et “ideo forsitan hic nos temporaliter
Dominus punit, ut eterne mortis ardorem pena redimat temporalis,²¹³ et “ut vexatio det nobis
intellectum. Trituratur enim granum ut reponatur in horreo, quadratur lapis ut sine sonitu mallei
340 in edificio templi collocetur, movetur vehemens turbo quum Helias rapitur in celum.”²¹⁴ Et quid
multis? “Maximum est remedium interioris hominis, si in huius area mundi variis tribulationum
flagellis trituratur exterior patienter.”²¹⁵ Nam “omnis aut cordis aut corporis afflictio citra
meritum est et salutis fructum sine patientie condimento.”²¹⁶ Sed quid? “Parva” et modica nimis
sunt omnia que “hic toleramus, si recordemur quid ille biberit ad patibulum qui nos invitat ad
345 celum.”²¹⁷ At nunc aliud videamus quo provocemur ad patientiam in Memphite exemplum²¹⁸.
Hic lapis (a suo loco nomen sortitus ubi abundantius reperitur) eam nihilominus obtinet
proprietaem, ut, si eum aceto distemperes membraque²¹⁹ linias, ea mox adeo stupida²²⁰
reddantur,²²¹ ut lesuras non sentiant dum secantur.²²² Ad huius rei tropologiam²²³ venio.
Memphites igitur, qui interpretatur ‘os meroris’, mortem ipsam significat que proculdubio omnia
350 cum more consumit. Qui ergo sese memoriter morituros esse recolunt, et una cum aceto, id est
infernalia penarum acredine, mentem illiniunt, hii [f. 54v] profecto ita per virtutem patientie in
Domino solidantur et requiescunt, ut omnes tribulationum sectiones, plagas atque dolores, aut
parum curent aut minime sentiant. Hec etenim duo insperate, scilicet mortis et tormentorum
infernalia consideratio eternorumque affectio et²²⁴ spes gaudiorum, ad subeundam omnem
355 patientiam quam maxime conducunt, Paulo teste qui dicit: “Per patientiam,” ait, “curramus ad
propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei et consummatorem, Jhesum, qui
proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta; atque in dextera Dei sedet.”²²⁵
Recogitemus ergo, mi Corneli, Dominum nostrum Jhesum Christum, “qui talem sustinuit a
peccatoribus contradictionem” in verbis contumeliosis et tormentis; et “non defatigabimur,
360 animis nostris deficientes.”²²⁶ Si enim minaces²²⁷ nautis pelagi fluctus, si tempestates grandinum
atque hiemes agricolis, si vulnera cedescque²²⁸ militibus (teste Crisostomo²²⁹), si gravissimi ictus
plageque pugilibus leves videntur et tolerabiles propter spem pereuntium commodorum, quanto
magis nos, quibus celum preparatur in premio, nihil de presentis seculi asperitatibus sentire

debemus, quom maxime labores nostros mitiget in beatum venire finem. Non aspiciamus quod²³⁰
 365 via est aspera, sed quo ducit, sed aliam quia lata est sed ubi desinit.²³¹ Sed quid nos ad hoc?
 “Nondum enim ad sanguinem usque restitimus adversus peccatum repugnantem.”²³² Tui tamen
 semper misertus sum (ita me gratie adiuvent) recolens eam, quam indigne [f. 55r] passus es,
 iniuriam, nedum ignominiam. Ego enim tantum gravi ore ad tempus, id est silentio hominique
 370 convictu, tu vero eciam grandi ere (ut fertur) mulctatus es. Sed quid? “Nihil eripit fortuna” viro
 sapienti imo et patienti “nisi quod ipsa dedit. Virtutem²³³ non dedit,” ergo nec eam sibi retrahit.
 “Itaque vir sapiens” pariter et patiens, hic “nihil perdit. In unius possessione virtutis” mens eius
 tota figitur, “ex qua depelli numquam potest.”²³⁴

375 Ad patientiam nos quam maxime corroborat iniuncta a Domino patri nostro Adamo penitentia et
 multorum quos hic novimus calamitosa miseria.
 Capitulum novum.

Verum ut manifestius cognoscamus quam sit nobis necessaria et utilis patientia, cogitemus Dei
 380 nostri sententiam, qua in origine nascentis mundi ac generis humani Adam pater noster, divine
 legis transgressor, est punitus.²³⁵ Qui enim ad hoc nascimur, ut in hoc seculo pressuris ac
 tribulationibus laboremus, reliquum est ut sciamus que nobis²³⁶ hic patientia esse oporteat²³⁷.²³⁸
 “Quia audisti” (ait Dominus ad Adam) vocem uxoris tue” plusquam meam “et comedisti de ligno
 de quo preceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo. In labore, tristitia et gemitu
 385 commedes²³⁹ ex ea cunctis diebus vite tue. Spinis et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas
 terre atque pabulum agri. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua
 sumptus es; quia pulvis es et in pulverem reverteris.”²⁴⁰ Ecce quam valide etiam nos ad
 patientiam corroborat Ade patris nostri penitentia ei a deo iniuncta: huius enim sententie vinculis
 omnes constricti sumus, donec morte expuncta de hoc seculo recedentes in cinerem
 390 revertamur.²⁴¹ In tristitia igitur et gemitu continuo simus, necesse est, omnibus diebus [f.55v]
 vite nostre, edamusque panem nostrum non sine sudore ac labore.²⁴² Et quid verbo veritatis
 potest esse verius? Ecce infans: ubi nascitur et primum huius mundi excipitur hospes, initium a
 lachrymis sumit,²⁴³ ut dicit sapiens. Et quamvis adhuc omnium ignarus ac nescius est que
 aguntur in seculo, nihil tamen aliud novit in illa ipsa ortus sui prima nativitate quam flere et
 395 plangere.”²⁴⁴ Quid enim? Naturali profecto quadam providentia atque lamento, huius vite
 anxietates, procellas et labores, in ipso statim²⁴⁵ sue nativitatis exordio, fletibus ac gemitu rudis
 anima protestatur.²⁴⁶ “Sudatur enim hic (ait Cyprianus) et laboratur, quamdiu isthic vivitur.”²⁴⁷
 Et quid laborantibus atque sudantibus necessario secundum impositam patri nostro Ade
 penitentiam magis subvenire potest quam patientie solacium,²⁴⁸ et ad eum mox confugere “qui
 400 consolatur nos in omni tribulatione nostra”²⁴⁹ congrua penitentiae quam nobis merito infligit, si
 tamen eam patienter sufferimus? “Quantas” (ait Psalmista) “ostendisti mihi tribulationes multas
 et malas” et “conversus consolatus es me” et “reduxisti me.”²⁵⁰ Nemo in insulam maris transire
 potest, si non prius transfretet. Ita nec ipsi paradysum ingredimur, nisi primum dum vivimus per
 mare tribulationis transeamus. Impossibile est (ait Isidorus²⁵¹) ut homo et tribulationes hic non
 405 sentiat, et ad celorum gaudia perveniat. Alterum preterea, quod nos ad²⁵² patientiam corroborat
 est eorum (quos vel scripto, vel convictu novimus) calamitosa miseria, qui ex Cresis facti sunt
 Hyri²⁵³ et ex dominis servi evaserunt; ex locupletibus, inquam, humiles, et ex imperiosis serviles.
 Consideremus, vir prestantissime Corneli, omnes illos quos olim nostra in etate fluvius irruens
 absorbit, quos hostilis [f.56r] furor patria expulit ferrumque, et ignis consumpsit; quos preceps

410 ira trucidavit, popularis momordit invidia, et infamia maculavit; quos filiarum et coniugum
 dedecoravit impudicia, quos eciam rebellium filiorum proteruitas et irreverentia assidue
 cruciat. Ecce hec et eiusmodi mille alia huius vite nostre incommoda (quibus, ut verum fatear,
 tamquam inextricabilibus labyrinthis et anfractibus includimur); si ex animo perpenderit,
 magno certe nobilis patientie proventu locupletabimur. Revocemus paulisper ad memoriam eos
 415 eciam quos Dominus Deus, Pater omnium, variis hac nostra tempestate percussit calamitatibus,
 et proculdubio plures prohdolor inveniemus, cum quibus nemo nostrum suam velit fortunam
 permutare. At modo breviter nostri seculi tempestates, discrimina et turbines revolvamus, ut
 eorum comparatione nihil esse quod hic patimur cognoscamus. In lamentabili igitur Rodiorum²⁵⁴
 420 urbis excidio, per quod (prohnefas) Turcarum res celo fere equata est, quantum humani cruoris
 exhaustum sit, quot lachrimarum imbres effusi, quot ululatus procul auditi, quot ad celum usque
 lamenta pervenerint, quis (obsecro) nobis enarrabit? Et quis non lugeat quoties recolit que nunc
 pridem in Arthesia²⁵⁵, aliisque proxime²⁵⁶ locis acta sunt, prophanata videlicet dei templa,
 sanctorum relliquias haberi contemptui, vasa sacra inter milites dividi, virgines obstuprari, et
 425 incendia rapinasque actitari quotidie. Hec et hiis similia, si animo reversamur, nostris egris
 animis utilia sunt, non ut aliena esse debeat nobis grata vexatio, sed ea demum intentione ut, dum
 eorum comparatione parva videntur esse que nos patimur, [f.56v] minus amare presentem vitam
 transigamus.²⁵⁷

430 Inimicos et persecutores nostros nobis esse proficuos quia dum nos tribulant,
 coronam nobis fabricant, et quanto nos amplius premunt, tanto fortius in virtutibus consolidant,
 et omnia que patimur peccatis nostris esse ascribenda.
 Capitulum decem.

435 Quoniam²⁵⁸ teste Apostolo “non sunt condigne passiones,” miserie et calamitates “huius
 temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis,”²⁵⁹ et si socii tribulationum fuerimus, cum
 Christo erimus et glorie, nihil, me iudice, ad nostram eque proficit salutem ut²⁶⁰ adversitas
 equanimiter tolerata. Quare magis (ut verum fatear) gratie Deo sunt a nobis referende qui nos hic
 tam brevibus et mox perituris paternaliter visitat angoribus et malis, ut eterna cum ipso gaudia
 440 possideamus. Quid igitur? Numquam semen terre visceribus creditum ex se producere potest
 fructum nisi rigida hiemis frigora prius sustineat. Neque lignum congrue edificiiis coaptatur nisi
 prius celaturas et stigmata patiatur. Ita vere nemo omnium nostrum poterit ex se in presenti vita
 bonorum operum producere fructum, neque in paradisi edificio digne componi in futurum, nisi
 hic plurima prius fuerit perpessus tribulamina. Que quum ita sint²⁶¹, omnes adversarii et
 445 persecutores nostri non iam ut hostes, sed tanquam apes nobis facti sunt. Nam licet pungant pro
 tempore ad leviusculum pene, mellificant tamen nobis ad eterne dulcedinem vite. Sunt nobis
 preterea tanquam fabri: dum feriunt, coronam tamen perpetuam nobis fabricando²⁶² componunt.
 Incus eciam quanto magis malleo contunditur, tanto amplius consolidatur. [f.57r] Ignis a vento
 non extinguitur, sed fortius ab eo inflammatur. Et²⁶³ “quid nos separabit a charitate Christi?
 450 Tribulatio an angustia an fames an nuditas an periculum an persecutio an gladius?”²⁶⁴ Adamas
 quoque flammis excoctus efficacior redditur. Aurum in igne positum valorem non perdit sed
 pulchrius evadit. Et si quid impuritatis habet admixtum, ignis exurens scoriam ab eo dumtaxat
 excutit, eius vero substantiam minime corrumpit. Ita et patientie virtus (ut breviter curram) nullis
 adversitatibus deiicitur, sed semper seipsa fortior redditur. “In omnibus,” ait Paulus,²⁶⁵
 455 “tribulationem patimur, sed non angustiamur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur;

humiliamur sed non confundimur; deijcitur sed non perimus; semper mortificationem Jhesu Christi in corpore nostro circumferentes ut et vita Jhesu manifestetur in carne nostra mortali.”²⁶⁶ Preterea, vir patiens, Christi bonus odor efficitur in omni loco,²⁶⁷ non secus atque species aromaticae que proculdubio eo maiorem adferunt²⁶⁸ naribus hominum fragrantiam quanto
 460 minutius fuerint pila²⁶⁹ attrite. Igitur, dulcissime Corneli, si precedentium patrum facta et patientiam consideremus: erunt utique minime gravia que nos hic interim toleramus. “Id enim” (teste Paulo²⁷⁰) “quod in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostre²⁷¹ supra modum in sublimitatem²⁷² eternum glorie pondus operatur in nobis.”²⁷³ Ecquis, obsecro, sanctorum sine patientia coronatus est? Ab ipsis namque ecclesie cunabulis non defuit iniquitas premens et
 465 iusticia²⁷⁴ patiens. Et ideo si quid nobis adversi obvenerit, dicamus singuli cum fratribus Joseph: “Merito hec patimur quia peccavimus.”²⁷⁵ Et illud²⁷⁶ Michee²⁷⁷: “Iram Domini portabo quoniam peccavi ei, donec iudicet causam meam [f.57v] et faciat iudicium meum. Educet me in lucem et videbo²⁷⁸ iusticiam eius.”²⁷⁹ Hoc iam in te, vir prestantissime, completum gaudemus, qui ut alter Hercules constantissime cum Antheo congressus es,²⁸⁰ et vicisti eum, dicens ad illum qui te fecit
 470 triumphare: “Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.”²⁸¹ Igitur quoniam nihil in actibus nostris potest ad aliarum virtutum consummandam laudem nobis proficere nisi quod patientie acceperit firmitatem,²⁸² insistamus potius²⁸³ et vigilanter laboremus²⁸⁴ ut, ad omnem tolerantiam stabiles²⁸⁵, Domini nostri precepta accuratissime observemus, ut quum dies ire ac vindicte advenerit, non cum impiis et peccatoribus puniamur, sed potius cum iustis atque Deum
 475 timentibus in celo coronemur.²⁸⁶ Per eum qui dicit: “In patientia vestra possidebitis animas vestras.”²⁸⁷ Amen.

Explicit libellus de patientia.

¹ Cyprianus, *De bono patientiae*, 3 (W. Hartel, ed., 1965, p.398, ll.23-25).

² Luke 21:19.

³ cf. Cyprianus, 3 (pp.398-9, ll.27-2).

⁴ Matthew 5:45.

⁵ cf. Cyprianus, 4 (p.399, ll.4-7).

⁶ cf. Cyprianus, 4 (p.399, ll.7-9).

⁷ cf. Cyprianus, 4 (p.399, ll.9-11).

⁸ cf. Cyprianus, 4 (p.399, ll.11-13).

⁹ cf. Cyprianus, 4 (p.399, ll.14-16).

¹⁰ Ezechiel 18:32; cf. Cyprianus, 4 (p.399, ll.17-21).

¹¹ Joel 2:13; cf. Cyprianus, 4 (p.399, ll.22-26).

¹² cf. Cyprianus, 5 (p.400, ll.11-12).

¹³ Matthew 5:44-48.

¹⁴ cf. Cyprianus, 5 (p.400, ll.13-18).

¹⁵ Colossians 1:11.

¹⁶ cf. Cyprianus, 5 (p.400-1, ll.26-1).

¹⁷ cf. Cyprianus, 5 (p.401, ll.2-3).

¹⁸ cf. Cyprianus, 5 (p.401, ll.3-4).

¹⁹ Matthew 5:48.

²⁰ Romans 5:3-5.

²¹ Genesis 27:21.

²² cf. Hebrews 12:6.

²³ Tilmans: “abilicit”.

²⁴ cf. Hebrews 12:7-8.

²⁵ Augustinus Hipponensis, *Enarrationes in Psalmos*, 102, 20). Possibly from *Manipulus florum*, Paciencia d (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PacienciaD.pdf>). However, Aurelius has “flagellum repellere”,

whereas MF and the original source agree in having “repellere flagellum”, and Aurelius interpolated “a te patris tui”, which is found in neither MF nor the original source.

²⁶ Titus 3:5.

²⁷ Tilmans: “quo”

²⁸ Romans 8:17. “...ut et conglorificemur.”

²⁹ cf. Romans 5:4-5.

³⁰ Added above the line: “id est quia”.

³¹ In margin: “Mattheus 5”.

³² Matthew 5:10.

³³ cf. Cyprianus, 6 (p.401, ll.5-6).

³⁴ Tilmans: “iudicia”.

³⁵ cf. Cyprianus, 6 (p.401, ll.7-9).

³⁶ Tilmans: “Viam”.

³⁷ cf. Cyprianus, 6 (p.401, ll.11-12).

³⁸ cf. Cyprianus, 6 (p.401, l.15).

³⁹ Tilmans: “tamen”.

⁴⁰ cf. Cyprianus, 6 (p.401, ll.17-20).

⁴¹ cf. Cyprianus, 6 (pp.401-2, ll.25-27, 1).

⁴² Tilmans: “credere”.

⁴³ cf. Cyprianus, 6 (p.402, ll.2-5).

⁴⁴ cf. Cyprianus, 6 (p.402, ll.5-7).

⁴⁵ cf. Matthew 23:37.

⁴⁶ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.8-11).

⁴⁷ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.12-13).

⁴⁸ Tilmans: “creditur”.

⁴⁹ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.13-15).

⁵⁰ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.15-16).

⁵¹ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.17-18).

⁵² cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.16-17).

⁵³ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.19-20).

⁵⁴ cf. Isaiah 53:7; cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.19-21).

⁵⁵ In margin: “Ille innocens, ille iustus immo innocentia? Ipse ... iusticia inter facinorosos deputatur latrones. Ad crucem et cetera.”

⁵⁶ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.21-24).

⁵⁷ cf. Cyprianus, 7 (p.402, ll.24-27).

⁵⁸ cf. Cyprianus, 8 (p.403, ll.2-6).

⁵⁹ Tilmans: “promonet”.

⁶⁰ Luke 23:34.

⁶¹ cf. Cyprianus, 8 (p.403, ll.6-10).

⁶² cf. Cyprianus, 10 (p.403, ll.23-26).

⁶³ MS and Tilmans: “martyrum”.

⁶⁴ Tilmans: “Caym”.

⁶⁵ cf. Cyprianus, 10 (pp.403-4, ll.26-27, 1-2).

⁶⁶ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.2-5).

⁶⁷ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.5-6).

⁶⁸ MS: “dixitur”.

⁶⁹ Tilmans: “Moyse”.

⁷⁰ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.7-9).

⁷¹ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.9-11).

⁷² MS and Tilmans: “Israhelitarum”.

⁷³ Tilmans: “iamium”.

⁷⁴ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.12-14).

⁷⁵ Exodus 32:31-32.

⁷⁶ Tilmans: “sed in”.

⁷⁷ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.14-15).

- ⁷⁸ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.15-18).
- ⁷⁹ Tilmans: “Moyse”.
- ⁸⁰ cf. 1 Chronicles 10-20.
- ⁸¹ cf. Cyprianus, 10 (p.404, ll.20-23).
- ⁸² Tilmans: “non”
- ⁸³ cf. Cyprianus, 12 (p.405, ll.24-25).
- ⁸⁴ cf. Cyprianus, 12 (p.405, ll.26-28).
- ⁸⁵ Tilmans: “procurante”.
- ⁸⁶ John 8:31-32. The following line (“Videns Corneli quam patienter et verbis...”) has been crossed out. Added in the margin: “Sequitur rubrica.”
- ⁸⁷ Tilmans: “perm”.
- ⁸⁸ cf. Cyprianus, 13 (p.406, ll.12-14).
- ⁸⁹ cf. Cyprianus, 13 (p.406, ll.14-15).
- ⁹⁰ cf. Cyprianus, 13 (p.406, ll.15-16).
- ⁹¹ Tilmans: “vobis”.
- ⁹² cf. Hebrews 10:36.
- ⁹³ Romans 8:25.
- ⁹⁴ cf. Cyprianus, 13 (p.406, ll.21-23).
- ⁹⁵ Galatians 6:9; also found in Cyprianus, 13 (p.407, ll.5-6).
- ⁹⁶ cf. Cyprianus, 13 (p.407, ll.7-9).
- ⁹⁷ Hebrews 10:35.
- ⁹⁸ Hebrews 10:36.
- ⁹⁹ In the margin above line: “capitulo 3.”
- ¹⁰⁰ Apocalypse 3:11; cf. Cyprianus, 13 (p.407, ll.12-13).
- ¹⁰¹ cf. Cyprianus, 13 (p.407, ll.13-15).
- ¹⁰² Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, 1.37. Possibly from *Manipulus florum*, Perseuerancia a (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PerseueranciaA.pdf>). Aurelius agrees with MF in having “vite terminum” instead of “terminum vite” as in the original source. However, Aurelius restored “quippe” which is in the original text but not in MF, and has “ueniat” in agreement with the original source whereas MF has “uenerit”. Also, both MF incunables have “autem” instead of “ante”, but Aurelius agrees with the original source. Aurelius also has “et” where MF has “quia” and the original source has “quia et”.
- ¹⁰³ Tilmans: “illus”.
- ¹⁰⁴ Added in the margin by Vulcanius: “Perseuerantia”.
- ¹⁰⁵ Added in the margin by Vulcanius: “Anima”.
- ¹⁰⁶ cf. Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, Pars prima, quaest. 76, artic. 5c.
- ¹⁰⁷ Added in the margin by Vulcanius: “Nota”.
- ¹⁰⁸ John 15:4.
- ¹⁰⁹ MS: “perseuerantia”.
- ¹¹⁰ Hebrews 12:14.
- ¹¹¹ Bernardus Claraeuallensis, *Sermones de diuersis* 41.10 (SBO 6.1, p.251, ll.6-9). Possibly from *Manipulus florum*, Perseuerancia b (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PerseueranciaB.pdf>). Aurelius agrees with MF in having “unica” instead of “singularis” as in the original source, and they also agree on “finis virtutum” rather than “virtutum finis” as in the original source, and they also agree on having “et” which does not appear in the original text. However, Aurelius has “totius” in agreement with the original source, whereas MF has “tociusque”. He also added “nempe” which is found in neither MF nor the original source, and he has “summi regis filia” whereas MF and the original source have “filia summi regis”.
- ¹¹² Matthew 10:22.
- ¹¹³ Added in margin by Vulcanius: “Allegoria”.
- ¹¹⁴ cf. Genesis 37:23.
- ¹¹⁵ Added in margin by Vulcanius: “Seneca”.
- ¹¹⁶ Lucius Annaeus Seneca, *Ad Lucilium epistulae morales*, 22.7. Possibly from *Manipulus florum*, Perseuerancia f (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PerseueranciaF.pdf>). Aurelius agrees with MF in having “crescat”, instead of “crescit” in the original source. However, Aurelius has “lucari” instead of “luctare” as found in both MF and the original source, and “neque” instead of “ac” which both MF and the original source have. He also interpolated “aut constans” and “eciam” which appear in neither MF nor the original source. Also, there are several

variants in the two MF incunables which Aurelius does not have: “et” added after “oneri” and “nec” instead of “nisi”.

¹¹⁷ Added in margin by Vulcanius: “Bernardus”.

¹¹⁸ Tilmans: “inqui”

¹¹⁹ Added in margin by Vulcanius: “Pax. Unanimitas”.

¹²⁰ Bernardus Claraeualensis, *Epistolae* 129.2 (SBO 7, p.323, ll.11-16). Perhaps from *Manipulus florum*, Perseuerancia c (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PerseueranciaC.pdf>). Both Aurelius and MF omit the line following “consequitur” in the original source: “Vigor virium, virtutum consummatio est”. Aurelius also agrees with MF in placing “est” after “nutrix” instead of after “soror”. However, Aurelius agrees with the original source in having “propugnaculum sanctitatis” instead of “sanctitatis propugnaculum” as in MF. Aurelius also has “victor palmam” whereas MF and the original source have “palmam victor”, and has “obtimebit” after laudem as the verb of the last line instead of “habet” after “mercedem”, as in both MF and the original source. He also adds “ipsa” which is found in neither MF nor the original source.

¹²¹ cf. Cyprianus, 14 (p.407, ll.16-17).

¹²² cf. Cyprianus, 14 (p.407, ll.16-17).

¹²³ cf. Cyprianus, 14 (p.407, ll.18-21).

¹²⁴ In margin above line: “Amos 4”.

¹²⁵ Hosea 4:2.

¹²⁶ cf. Cyprianus, 14 (p.407, ll.22-25).

¹²⁷ cf. 1 Corinthians 13:8.

¹²⁸ cf. Cyprianus, 15 (pp.407-8, ll.26-27, 1-2).

¹²⁹ cf. Cyprianus, 15 (p.408, ll.2-4).

¹³⁰ In margin: “ad Corinthios 13”.

¹³¹ 1 Corinthians 13:4, 13:7; cf. Cyprianus, 15 (p.408, ll.5-9).

¹³² In margin: “ad Ephesios 4”.

¹³³ Tilmans: “convincione”.

¹³⁴ Ephesians 4:2-3. Cf. Cyprianus, 15 (p.408, ll.10-12).

¹³⁵ Added in margin by Vulcanius: “Nota”.

¹³⁶ cf. Cyprianus, 15 (p.408, ll.13-15).

¹³⁷ cf. Cyprianus, 16 (p.408, ll.16-20).

¹³⁸ cf. Cyprianus, 16 (p.408, ll.20-21).

¹³⁹ cf. Cyprianus, 20 (p.412, ll.9-12).

¹⁴⁰ cf. Cyprianus, 20 (p.412, ll.12-13).

¹⁴¹ cf. Cyprianus, 21 (p.412, ll.17-19).

¹⁴² cf. Cyprianus, 20 (p.412, ll.4-5).

¹⁴³ cf. Cyprianus, 20 (p.412, ll.6-7).

¹⁴⁴ cf. Cyprianus, 20 (p.412, ll.7-8).

¹⁴⁵ cf. Cyprianus, 20 (p.412, ll.8-9).

¹⁴⁶ Tilmans: “plumum”.

¹⁴⁷ Added in margin by Vulcanius: “Cyprianus”.

¹⁴⁸ Cyprianus, 20 (pp.411-12, ll.26-27, 1-3).

¹⁴⁹ Added in margin by Vulcanius: “Seneca”.

¹⁵⁰ Pseudo-Seneca, *Epistolae ad Paulum apostolum et Pauli ad Senecam*, 11 (Il carteggio apocrifo di Seneca e San Paolo. ed. Laura Boccioni Palagi (Florence, 1978), p.72, ll. 2-7. Perhaps from *Manipulus florum*, Paciencia bf (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PacienciaBF.pdf>); Aurelius changes “concessit” to “concesserit” which is not found in the original source or MF.

¹⁵¹ Tilmans: “quoniam modo”.

¹⁵² Added in margin by Vulcanius: “Adulatio”.

¹⁵³ MS and Tilmans: “plurima”.

¹⁵⁴ In margin: “1 ad Corinthios 12”.

¹⁵⁵ 1 Corinthians 12:26.

¹⁵⁶ Tilmans: “cum”.

¹⁵⁷ cf. Ecclesiasticus 31:11.

¹⁵⁸ cf. Ecclesiasticus 51:4-5.

-
- 159 In margin: “Luce 21”.
- 160 Luke 21:19.
- 161 John 15:20.
- 162 MS and Tilmans: “placueret”
- 163 Judith 8:23.
- 164 In margin: “2 ad Thimotheum 3”.
- 165 2 Timothy 3:12.
- 166 MS: “qui”.
- 167 Gregorius Magnus, *Registrum epistularum*, 9, 229. Perhaps from *Manipulus florum*, Tribulatio z; Aurelius changes “iudicium” to “indicium”, in accordance with both of the incunable editions of MF. Aurelius also restores “enim”, previously omitted in MF.
- 168 In margin: “Thobie 3”.
- 169 MS: “que”; Tilmans: “hic”
- 170 Tobit 3:21 (Jerome’s translation).
- 171 Psalms 33:19.
- 172 In margin: “In libro 3 de trinitate.”
- 173 Augustinus Hipponensis, *De trinitate*, 13, 16.
- 174 Tilmans: “Ferro”
- 175 MS: “renuit”.
- 176 Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, 20.39. Possibly from *Manipulus florum*, Paciencia f (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PacinciaF.pdf>). However, Aurelius agrees with the original source in having “esse renuit” whereas MF has “renuit esse”. Also, Aurelius has “enim” where both MF and the original source have “quippe”.
- 177 MS: “gloriso”.
- 178 Added in margin by Vulcanius: “Hieronymus”.
- 179 Tilmans: “genere”.
- 180 1 Corinthians 11:32.
- 181 MS: “dicitur”
- 182 Tobit 3:13.
- 183 In margin: “capitulo 22”.
- 184 Isaiah 22:18.
- 185 In margin: “Actuum 14”.
- 186 Acts 14:21.
- 187 Added in margin by Vulcanius: “Lactantius”.
- 188 In margin: “in quinto libro divinarum institutionum”.
- 189 Lactantius, *Divinae institutiones*, 5.23.
- 190 Added in margin by Vulcanius: “Plato”.
- 191 MS: “siquid”.
- 192 In margin: “in suis sententiis”.
- 193 Johannes Sariberiensis, *Policraticus*, 3.14.8.
- 194 Added in margin by Vulcanius: “Socrates”.
- 195 Pseudo-Caecilius Balbus, *Sententiae philosophorum*, 22.4.
- 196 Pseudo-Caecilius Balbus, *De nugis philosophorum* 1.30. Perhaps from *Manipulus florum*, Victoria c (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/VictoriaC.pdf>), where this line is immediately followed by the same line that follows in the *Libellus*.
- 197 Publilius Syrus, *Sententiae*, 64. Perhaps from *Manipulus florum*, Victoria c (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/VictoriaC.pdf>), where this line is immediately preceded by the same line that precedes it in the *Libellus*.
- 198 *Carmina proverbialia*, 264.
- 199 Isidorus Hispalensis, *De lamentatione animae peccatricis*, 2.33. Probably from *Manipulus florum*, Paciencia ak (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PacinciaAK.pdf>); both MF and Aurelius omit the line which lies between these two sentences in the original source.
- 200 Added in margin by Vulcanius: “Cassiodorus”.
- 201 In margin: “Super psalmo ego tamquam surdus non audiebam” (Psalms 37:14).

- ²⁰² Aurelius Cassiodorus, *Expositio Psalmorum*, 37.14. Possibly from *Manipulus florum*, Paciencia ap (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/PacinciaAP.pdf>). All three versions are the same.
- ²⁰³ Added in margin by Vulcanius: “Amathitus”.
- ²⁰⁴ cf. Plinius, *Naturalis historia*, 19.4.
- ²⁰⁵ Added in margin by Vulcanius: “Seneca”.
- ²⁰⁶ Publilius Syrus, *Sententiae*, 96.
- ²⁰⁷ Tilmans: “verbere”.
- ²⁰⁸ Added in margin by Vulcanius: “vitulus marinus”.
- ²⁰⁹ Added in margin by Vulcanius: “Plinius”.
- ²¹⁰ cf. Plinius, *Naturalis historia*, 9.15.
- ²¹¹ MS and Tilmans: “sapiunt”.
- ²¹² Colossians 3:1-2.
- ²¹³ Petrus Blesensis, *Epistolae*, 12. Possibly from *Manipulus florum*, Tribulatio am (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/TribulatioAM.pdf>), although Aurelius has “ardorem” whereas both MF incunables and the original source have “ardores”. Also, Aurelius adds “hic nos” and “Dominus”, which are not in MF or the original source.
- ²¹⁴ Petrus Blesensis, *Epistolae*, 44. Probably from *Manipulus florum*, Tribulatio an (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/TribulatioAN.pdf>); Aurelius agrees with the MS incunables in having “nobis” where the original source has “vobis”; however, “vehemens” is not found in MF or the original source, and Aurelius has “quum” instead of “ut” as in MF and the original source.
- ²¹⁵ Sidonius Apollinaris, *Epistularum libri nouem* 7.6.5. Probably from *Manipulus florum*, Tribulatio an (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/TribulatioAN.pdf>); however, “tribulationum” and “patienter” are not found in MF or the original source, and Aurelius has “huius” instead of “hac”, as in both MF and the original source.
- ²¹⁶ Petrus Blesensis, *Epistolae*, 31. Probably from *Manipulus florum*, Tribulatio ao (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/TribulatioAO.pdf>); Aurelius agrees with MF in having “omnis”, instead of “omnes” in the original source; however, Aurelius has “fructum salutis” instead of “salutis fructum”, as in MF and the original source.
- ²¹⁷ Sidonius Apollinaris, *Epistularum libri nouem*, 9.4.3. Probably from *Manipulus florum*, Tribulatio ar (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/TribulatioAR.pdf>); Aurelius and the MF incunables have “recordemur” whereas the original source has “recordamur”; also Aurelius and MF agree in having “nos”, which is not in the original source. However, Aurelius interpolates “et modica nimis sunt omnia que” and “ille”, which are not found in MF or the original source.
- ²¹⁸ Added in margin by Vulcanius: “Memphites”.
- ²¹⁹ Tilmans: “nembraque”
- ²²⁰ Tilmans: “stupido”.
- ²²¹ MS: “reddi”.
- ²²² cf. Plinius, *Naturalis historia*, 36.11.
- ²²³ Added in margin by Vulcanius: “Tropologia”.
- ²²⁴ Tilmans: “est”
- ²²⁵ Hebrews 12:1.
- ²²⁶ Hebrews 12:3.
- ²²⁷ MS adds “sunt”.
- ²²⁸ In margin: “super Matheum”; added above in margin by Vulcanius: “Chrysostomus”.
- ²²⁹ Tilmans: “Cristostomo”.
- ²³⁰ Tilmans: “quam”.
- ²³¹ Cf. Iohannes Chrysostomus, *Homelie in Mattheum*, 24. Possibly from *Manipulus florum*, Tribulatio ak; (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/TribulatioAK.pdf>); however, there are numerous variants in Aurelius’ version, but part of Tribulatio ak that is included in this portion of the *Libellus* seems to be originally from a passage attributed to Chrysostom in Hugh of St. Cher’s *Postillae super evangelia*, on Matt. 7 (*Opera omnia*, tome 6, Lyons, 1645, fol.286).
- ²³² Hebrews 12:4.
- ²³³ In margin: “Seneca”.
- ²³⁴ Lucius Annaeus Seneca, *De constantia sapientis*, 4.4-5. Perhaps from *Manipulus florum*, Tribulatio as (<http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFfontes/TribulatioAS.pdf>); however, there are a number of interpolations by Aurelius: “viro sapienti imo et patienti”, “ergo nec eam sibi”, “vir”, “pariter et patiens hic” and “mens eius total

figitur”; also, Aurelius has “retrahit” whereas both MF and the original source have “detrahit”. On the other hand, but both MF and the *Libellus* omit the same lines that appear in the original source, and Aurelius has “sapiens” which appears in MF but not the original source, and agrees with MF in having “perdit” instead of “perdet” as in Seneca.

²³⁵ cf. Cyprianus, 11 (p.404, ll.24-27).

²³⁶ MS and Tilmans: “qua nos”.

²³⁷ Tilmans: “ossssssssporteat”.

²³⁸ cf. Cyprianus, 11 (p.404, ll.28-29).

²³⁹ Added in the margin: “commedes”; Tilmans: “commodes”.

²⁴⁰ Genesis 3:17-19; also found in Cyprianus, 11 (p.405, ll.1-8).

²⁴¹ cf. Cyprianus, 11 (p.405, ll.9-10).

²⁴² cf. Cyprianus, 11 (p.405, ll.10-12).

²⁴³ cf. Cyprianus, 12 (p.405, ll.13-14).

²⁴⁴ cf. Cyprianus, 12 (p.405, ll.14-16).

²⁴⁵ Tilmans: *om.* “statim”

²⁴⁶ cf. Cyprianus, 12 (p.405, ll.16-18).

²⁴⁷ cf. Cyprianus, 12 (p.405, ll.18-19).

²⁴⁸ cf. Cyprianus, 12 (p.405, ll.18-20).

²⁴⁹ 2 Corinthians 1:4.

²⁵⁰ Psalms 70:20-21.

²⁵¹ In margin: “In libro de summo bono”.

²⁵² Tilmans: *om.* ad

²⁵³ cf. Ovidius, *Tristia*, 3.7.41.

²⁵⁴ Added in margin by Vulcanius: “Rhodus”.

²⁵⁵ Added in margin by Vulcanius: “Arthesia”.

²⁵⁶ Tilmans: “proximis”

²⁵⁷ In margin: “Memores simus verborum Petri apostoli in canonica quibus nonnullos fratres tempestatum fervore obsessos consolatur dicens: ‘Nolite peregrinari neque pavere, charissimi, in fervore qui ad tentationem vobis fit quasi novi aliquid vobis contingat. Sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione glorie eius, quando omne velamen auferetur gaudeatis animo pariter et corpore exultantes.’ Prime Petri 4 capitulo.” (I Petrus 4:12-13).

²⁵⁸ In margin: “Ad rhomanos 8”.

²⁵⁹ Romans 8:18.

²⁶⁰ MS and Tilmans: “atque”

²⁶¹ Tilmans: *om.* “sint”

²⁶² MS: frabricando.

²⁶³ In margin: “Ad rhomanos 8”.

²⁶⁴ Romans 8:35.

²⁶⁵ In margin: “2 ad corinthios 4”.

²⁶⁶ 2 Corinthians 4:8-11.

²⁶⁷ cf. 2 Corinthians 2:14-15.

²⁶⁸ Tilmans: “adferent”

²⁶⁹ MS: “pilo”.

²⁷⁰ In margin: “2 ad corinthios 4”.

²⁷¹ Tilmans: “nonstre”

²⁷² MS and Tilmans: “sublimitate”.

²⁷³ 2 Corinthians 4:17.

²⁷⁴ In margin: “Augustinus”.

²⁷⁵ Genesis 42:21.

²⁷⁶ Tilmans: “illus”.

²⁷⁷ In margin: “vii”.

²⁷⁸ Tilmans *add.* “[in]”.

²⁷⁹ Micheas 7:9.

²⁸⁰ The battle between Hercules and Antaeus was popularized by Enrique de Villena (1384-1434) in his *Los doze trabajos de Hercules* (1417); cf. L.F. Candelaria, *The Rosary Cantoral: Ritual and Social Design in a Chantbook from early Renaissance Toledo*. University of Rochester Press, 2008, p.82).

²⁸¹ Psalms 115:1.

²⁸² cf. Cyprianus, 20 (p.411, ll.24-26).

²⁸³ MS: “ocyus”; Tilmans: “coyus”.

²⁸⁴ MS and Tilmans: “elaboremus”.

²⁸⁵ Tilmans: “stabilis”.

²⁸⁶ cf. Cyprianus, 24 (p.415, ll.13-17).

²⁸⁷ Luke 21:19.